

12A Polazišni tekst

Regina Bühlmann [Bilman], Anja Giudici [Đudići]

1. Uvod

Evropa je kontinent sa mnogo jezika i evropske države su za svoj cilj formulisale očuvanje i podsticanje jezičke i kulturne mnogostrukosti kao važnog dobra (upor. pogl. 13). Prevesti to i u praksu je, naravno, poveći izazov. Pojedine zemlje su odabrale različite načine na koje praktično podstiču višejezičnost. Ali, svim je državama zajedničko to što je uloga državne škole u ovome velika: njen osnovni zadatak je, između ostalog, i predavanje školskog jezika sa ciljem da svi učenici imaju jednake šanse za pohađanje nastave – dakle, i oni kojima školski jezik nije prvi jezik – i predavanje određenog broja stranih jezika, u koje se u nekim zemljama ubrajaju i tzv. migracioni jezici.

Integracija dopunskih škola u obrazovni sistem, odnosno državna potpora dopunskim školama je u evropskim zemljama – a u tim zemljama delimično i na regionalnom i lokalnom nivou – različito regulisana. Zbog toga, u zavisnosti od radnog mesta, nastavnici nailaze na različite preuslove za svoj nastavni rad, kao i za kooperaciju sa redovnom školom.

Dolaženje do orijentacionih znanja

Najosnovniji zadatak svakog novog nastavnika dopunske škole je da prvo dođe do znanja koja će mu pomoći u orijentaciji.

Jedan od mogućih pristupa predstavljaju online-informacije o obrazovnim sistemima u Evropi koje nudi EURYPEDIA: https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Main_Page (stanje 20. 10. 2014.)

Neke zemlje objavljuju specifične informacije za nastavnike dopunskih škola na svojim obrazovnim portalima ili na internet-stranicama svojih obrazovnih institucija. Tu su često navedene i osobe u tim institucijama koje nastavnicima stoje na raspolaganju za informacije i savetovanje.

Iz perspektive sveobuhvatne didaktike višejezičnosti, saradnja svih nastavnika je osnovni preuslov za uspeh koherentnog jezičkog razvoja učenika (diskusija o didaktici višejezičnosti, odnosno integrativnoj/integrisanoj didaktici jezika može se naći, npr., u: Hutterli [Huterli] 2012, str. 64: nastavnici maternjeg jezika u dopunskim školama tu su predstavljeni kao važni partneri redovnih škola). Mnogi nastavnici redovnih škola su otvoreni za saradnju sa nastavnicima dopunskih škola, npr. za razmenu informacija o jezičkom statusu učenika, ili i za zajedničko planiranje određenih tema ili nastavnih sekvenci. Ali, čak i kada saradnja dopunskih i redovnih škola još nije, ili nije dovoljno etablirana, moguće je inicirati kooperaciju.

Sledećim primerima želimo upravo to da postignemo.

2. Polja kooperacije

1. Svaki početak je i susret

2. Učestvovanje u oblikovanju škole i nastave

3. Planiranje učenja i poboljšanja uspeha

4. Saradnja s roditeljima

1. Svaki početak je i susret

Osnovni preduslov svake saradnje je upoznavanje i razumevanje. Za to je s obe strane neophodna otvorenost i spremnost da se uči – zajedno, i jedno od drugog. Sem toga, kooperacija uslovljava dogovore. Za to se mora naći – u doslovnom i u prenesenom značenju – zajednički jezik.

Dobre kompetencije nastavnika dopunskih škola u lokalnom jeziku (najmanje nivo B1 Zajedničkog evropskog referentnog okvira za jezike CEFR) neophodne su za pedagoško-didaktičku saradnju sa nastavnicima redovnih škola. Zbog toga neke obrazovne ustanove od nastavnika dopunskih škola zahtevaju određena jezička (pred)znanja. Investiranje vremena u učenje lokalnog jezika se svakako isplati!

Uspostavljanje poslovnih kontakata

Prvi korak ka saradnji je prilaženje drugome: vođenje nastave je zahtevan posao i zato razmena iskustava sa drugim nastavnicima može biti od pomoći. Osnivači dopunskih škola često nude formalne sastanke, kao što su npr. redovni sastanci za razmenu iskustava, sednice ili usavršavanja za nastavnike. Čak i kad nema ovakvih formalno organizovanih susreta, moguće je ostvariti ih na drugi način, i nezvanično.

- Ima li u mom okruženju nastavnika koji su zainteresovani za profesionalnu razmenu ili uzajamni *coaching*?
- Da li lokalne obrazovne institucije organizuju mogućnosti razmene, npr. redovne konferencije, na kojima mogu učestvovati?
- Postoje li udruženja nastavnika ili sindikati, u okviru kojih mogu negovati razmenu koju želim da ostvarim?
- Ima li ponuda za usavršavanje od strane institucija koje školuju nastavnike (npr. učiteljski fakulteti i sl.) i koje potpomažu umrežavanje i razmenu iskustava nastavnika?

Upoznavanje sa lokalnom školom

Nastavnici maternjeg jezika koji tek počinju da rade u dopunskim školama, treba prvo da saznaju kod koga mogu da se informišu o opštim pitanjima, ko može da im omogući pristup školskoj infrastrukturi i da im da važne informacije o, npr., direktorima škola, sekretarijatu itd. (vidi i savete u poglavlju 1 B.5).

- Ima li u školi informativnih materijala koji su za mene zanimljivi (adrese nastavnika, adrese učenika, kalendar s važnim terminima itd.)?
- Ima li (višejezičnog) materijala ili knjiga koje mogu koristiti u nastavi maternjeg jezika u dopunskoj školi?
- Kakva infrastruktura mi stoji na raspolaganju (aparati za kopiranje, internet, poštanski fah u zbornici itd.)?
- Da li škola ili lokalne školske institucije nude potporu, u smislu, npr., informisanja roditelja o ponudi dopunske škole ili prilikom prijavljivanja?
- Ima li već iskustava u saradnji nastavnika redovne i dopunske škole?

Nastavnici dopunskih škola često rade u više školskih zgrada, od kojih svaka ima sopstvena (nepisana) pravila i „zakone“. Sem toga, te zgrade koristi mnogo osoba i grupa. Zajednički život u njima je, naravno, mnogo jednostavniji ako se svi pridržavaju određenih pravila – koja, međutim, moraju svima biti poznata!

- Postoji li kućni red u kojem su opisana moja prava i obaveze? Koja pravila važe za korišćenje prostorija (npr. učionica) i infrastrukture?
- Imam li pristup zbornici, školskoj biblioteci, prostoriji s kompjuterima itd.? Moram li, ili mogu li učestvovati na sastancima tima?

Odgovarajuće obrazovne ustanove često daju preporuke u pogledu prava i obaveza nastavnika dopunskih škola, ili štampaju brošure i sličan informativni materijal ili formulare za nastavnike, koji su delom prevedeni na više migracionih jezika.

Uspostavljanje kontakta sa nastavnicima i razrednim starešinama

Konkretna saradnja odvija se u prvom redu između nastavnika dopunskih škola i nastavnika redovne škole zaduženim za saradnju (posebno razrednim starešinama i nastavnicima jezika). U centru pažnje je zajednička potpora učenicima. Ima mnogo mogućnosti za saradnju. Ako škola ne napravi prvi korak, možda se isplati da nastavnici dopunske škole aktivno potraže kontakt.

- Predstavite se razrednim starešinama svojih učenika, po mogućstvu lično.
- Sastavite kratku biografiju (CV) i dajte je nastavnicima koji predaju vašim učenicima. Biografija treba svakako da sadrži vaše ime, vaše koordinate (telefon, e-mail), kao i podatke kada ste dostupni za kontakt u školskoj zgradi. Moguće je dodati nekoliko podataka: vaše obrazovanje i usavršavanja, poznavanje jezika, ranija ili dodatna radna mesta i posebna zanimanja. Ako biografiju upotpunite fotografijom, vaše buduće kolege će već dobiti prvi ličan utisak o vama.

Biografija (CV) Gordane Todorove

Nastavnica makedonskog u dopunskoj školi

Drage nastavnice i nastavnici,

odnedavno u vašoj školi radim kao nastavnica dopunske škole za makedonski jezik. Radujem se svom novom zadatku i spremna sam da se aktivno uključim u podsticanje učenika, kao i u školske aktivnosti.

Ovde ćete naći najvažnije informacije o meni, kao i moje podatke za kontakt.

Nadam se plodnoj saradnji sa vama!

G. Todorova

Moje obrazovanje i usavršavanja

Rođena sam i odrasla u Makedoniji. Posle mature sam na Univerzitetu Skoplje studirala makedonski i nemački i obrazovala sam se za nastavnicu. Od 2002. do 2008. sam predavala u jednoj srednjoj školi u Skoplju. 2009. sam sa mužem i naše dvoje dece, Elizabetom i Zoranom, otišla u Nemačku, jer je muž tamo dobio mesto kao koncertni muzičar. Od 2011. predajem makedonski kao nastavnica dopunske škole, između ostalog i u vašoj školi. Posećujem kurseve za usavršavanje i želim da upišem master-studije psihologije. U slobodno vreme volim da sviram i čitam.

Poznavanje jezika

- makedonski (prvi/maternji jezik)
- nemački (CEFR C2), engleski (CEFR C1)
- albanski (CEFR B2)
- turski (usmeno CEFR A2)

Moj posao

Trenutno kao nastavnica dopunske škole za makedonski radim u sledećim školama:

- ponedeljak 16:30–18:00: Osnovna škola Anne-Frank
- utorak 16:30–18:00: Osnovna škola Grossendorf
- sreda 14.00–16.00: Osnovna škola Eva-Ries

Moje koordinate

Telefon: 0049 123 456 789
Email: gordana@dmil.mk
Adresa: Alban-Berg-Straße 77

2. Učestvovanje u oblikovanju škole i nastave

U nekim zemljama, na primer, u Švedskoj, ili u nemačkoj saveznoj pokrajini Severna Rajna–Vestfalija, etablirano je i podrazumeva se da nastavnici dopunskih škola učestvuju u oblikovanju školskog života i nastave. U drugim zemljama i regionima, međutim, koraci u tom pravcu su prilično novi, ili tek moraju biti inicirani. Kako stvari stoje na konkretnom radnom mestu, nastavnici dopunskih škola mogu saznati od svojih kolega ili nadležnih obrazovnih institucija: isplati se, svakako, nadovezati se na već postojeća iskustva!

Nastavna veća i sednice nastavničkog tima

U školama se vode diskusije i donose odluke koje se odnose kako na školsku svakodnevnicu, tako i na nastavu – npr. planiranje školskih aktivnosti i projekata, ili razgovor o pedagoško-didaktičkim pitanjima u vezi sa poboljšanjem rada i uspeha učenika. Na koje oblasti sama škola može uticati i ko tačno donosi odluke, razlikuje se od zemlje do zemlje, ili od regiona do regiona. I ovde važi isto: pitajte kolege na licu mesta!

Važne mogućnosti za susret su nastavna veća i sednice nastavničkog tima, na kojima nastavnici dopunskih škola mogu (ili čak moraju) dati svoj doprinos u manje-više institucionalizovanom obliku:

- Je li moje prisustvo na nastavničkim većima / ili sednicama nastavničkog tima obavezno (= deo mog radnog ugovora kao nastavnika/nastavnice dopunske škole)?
- Je li u školama u kojima predajem uobičajeno da nastavnici dopunskih škola prisustvuju sednicama nastavničkog veća ili nastavničkog tima? Ako nije, mogu li sam/sama to predložiti?

Kao nastavnik/nastavnica dopunske škole, vi često radite u različitim školama i resursi su vam ograničeni. Zbog toga prilikom dobrovoljnih angažmana treba da postavite i sledeća pitanja:

- Koji angažman je za mene kao nastavnika/nastavnicu dopunske škole važan? Koje prioritete postavljam?
- Postoji li možda mogućnost da moj angažman bude finansijski honorisan (npr. iz nekog posebnog budžeta nadležne obrazovne institucije)?

Školske proslave i sedmični projekti

Događaji u kojima učestvuje cela škola su suštinski dobra prilika za upoznavanje i za predstavljanje svog rada u dopunskoj školi.

Često u školama već postoje institucionalizovani događaji u čijoj se organizaciji može učestvovati, ili i u samom izvođenju, npr. proslave završetka školske godine, (višejezične) večeri čitanja u školskoj ili gradskoj biblioteci, sedmični projekti u okviru kojih se sa više razreda radi na različitim temama, ili proslave i priredbe povodom nacionalnih i internacionalnih svečanih dana, praznika i godišnjica (npr. 26. septembar: Evropski dan jezika).

- Šta se od pomenutog radi u mojoj školi ili mojim školama, i ko je zadužen za organizaciju? Uzgred: ponekad takve događaje organizuje neko van škole, recimo, biblioteke ili udruženja roditelja.
- Nudi li konkretan događaj mogućnost da se prezentuje rad u dopunskoj školi? Može li moj razred dati mali doprinos, npr. pozdraviti publiku na različitim jezicima, ispričati kratku bajku ili odrecitovati neku pesmu, ili prikazati malu predstavu? Možda je i roditelje učenika dopunskih škola moguće motivisati da se u to uključe.
- Postoji li mogućnost da se, recimo, za neki sedmični projekat predloži neka od glavnih tema i učestvuje u realizaciji?

Uzajamne posete razreda / hospitalizacije nastavnika

Nastava u redovnoj i nastava u dopunskoj školi mogu, u zavisnosti od konteksta, delovati kao dva „strana“ sveta, kratko rečeno: ljudi se međusobno malo ili uopšte ne poznaju. Za to postoji više razloga, koji mogu imati kumulirajući efekat: slaba institucionalna integracija dopunskih škola u redovni obrazovni proces uopšte; nastavnici redovne škole su slabo ili nikako informisani o dopunskim školama, nastavnik/nastavnica dopunske škole je retko u školskoj zgradi, odnosno, najčešće pre ili posle redovne nastave, jezički preduslovi za razmenu iskustava među kolegama nisu optimalni itd. Sve to može otežati zajednički rad.

Ipak: upoznavanje gradi poverenje! Zato, ako je nužno, napravite prvi korak i pozovite svoje kolege iz redovne škole, na primer, da poseti vaš razred u dopunskoj školi. Pitajte da li i vi možete napraviti takvu posetu – na kojem god jeziku bilo: (skoro) uvek se nađe put da se uspostavi komunikacija.

Evo nekoliko primera tema iz nastave u dopunskoj školi koje biste mogli prezentovati svojim kolegama iz redovne škole i zajedno sa njima ih produbiti prilikom jedne posete:

- Rad sa heterogenim razredima: nastava u dopunskoj školi, npr., često znači rad sa učenicima različitog uzrasta i školskog nivoa sa veoma različitim jezičkim kompetencijama, adaptacija različitih nastavnih ciljeva zemlje porekla i imigracione zemlje itd.
- Rad sa učenicima u transkulturalnoj situaciji: gde se osećaju kao kod kuće? Šta im se posebno dopada u kulturi zemlje porekla, a šta u kulturi nove domovine? Sa kakvim se porodičnim i socijalnim očekivanjima susreću?
- Rad sa roditeljima: sa kakvim se preprekama susreću roditelji s migracionom biografijom u kontaktu sa redovnom školom?

Zajednički čas

Postoji više modela koje nastavnici dopunskih i redovnih škola mogu iskoristiti za izvođenje zajedničkih nastavnih sekvenci. Za više takvih modela postoje i materijali. Tri zanimljiva predloga su, recimo:

- EOLE/ELBE (koristi se pre svega u Švajcarskoj): „Eveil aux langues/Language awareness/ Begegnung mit Sprachen/Svest o jeziku“ je model koji je nastao u britanskoj didaktici jezika. Cilj mu je jačanje ukupne svesti o jeziku. Zato je ovaj model veoma podesan za rad sa učenicima koji govore više jezika. To se praktikuje u Švajcarskoj u različitim kontekstima (v. Giudici i Bühlmann 2014, Saudan et al. 2005, Schader 2010 (DVD) i 2012).
- Koala (rasprostranjen uglavnom u Nemačkoj): Model nastao u okviru jednog projekta za pospešivanje jezičkih sposobnosti kod dece čiji maternji jezik je turski. Naziv Koala nastao je skraćivanjem nemačkog naziva „Koordinierte Alphabetisierung Deutsch/Türkisch im Anfangsunterricht“ (koordinisano opismenjavanje na nemačkom/turskom u početnoj nastavi). Model upućuje na važnost koordinisanog podsticanja, kako u pogledu sadržaja, tako i metodološki. Autori ne nude samo nastavni materijal, oni ocrtavaju i puteve pojednostavlivanja koordinacije između različitih nastavnih oblika. (www.koala-projekt.de; stanje 11.11.2014).

- Cross curricular links and primary languages (iz Velike Britanije): Modeli razvijeni Velikoj Britaniji u okviru nacionalnih kampanja za podsticanje jezičkog razvoja da bi se koordinisali kurikulumi redovnih i dopunskih škola. Rezultati rada na ovom projektu su danas javno dostupni i nude zanimljive napomene, savete i materijale koji se mogu iskoristiti u okviru različitih školskih predmeta u redovnim školama kao podsticaj za poboljšanje poznavanja jezika zemalja porekla. (http://www.primarylanguages.org.uk/teaching_and_learning/embedding/cross_curricular_links/cross_curricular_links.aspx; stanje 11.11.2014.).

Zajednička poseta biblioteci

Priopetke i uopšte priče imaju važnu ulogu u školi. Zbog toga su one veoma podesne za zajedničke aktivnosti dopunske i redovne nastave. U većim školama se eventualno nalazi i školska biblioteka, ili nastavnici pozajmljuju knjige iz gradskih biblioteka. Takozvane interkulturalne biblioteke su specijalizovane za višejezični fond knjiga i zato su posebno zanimljive za nastavu maternjeg jezika u dopunskoj školi (u Švajcarskoj, na primer, postoji mreža interkulturalnih biblioteka, „Interbiblio“ – www.interbiblio.ch). Proverite kako stvari stoje u vašem okruženju!

- Postoji li školska biblioteka ili neka biblioteka u blizini škole, u kojoj se mogu iznajmiti knjige na različitim jezicima zemalja porekla? Ili, postoji li neki školski servis za iznajmljivanje dvojezičnih knjiga školske lektire?
- Postoji li mogućnost da zajedno s razrednim starešinom posetimo biblioteku, ili da napravimo dvojezični projekat čitanja lektire?
- Da li je moguće snabdeti školsku biblioteku višejezičnim knjigama? Ako za to nema finansijskih sredstava, možda vam mogu pomoći roditelji, tako što bi pozajmili ili poklonili privatne knjige koje su već pročitane.

3. Planiranje učenja i poboljšanja uspeha

Učenici dopunskih škola kreću se između dva različita školska konteksta – onog koji čini razred redovne škole i onog u dopunskoj školi. Nastavnici u dopunskoj školi sagledavaju učenike na način koji značajno nadopunjuje perspektivu nastavnika redovne škole. To je šansa za sveobuhvatnije školsko planiranje učenja i poboljšanja uspeha kod dece koja odrastaju višejezično.

Zajedničko planiranje poboljšanja uspeha kod višejezične dece

Razmena iskustava među nastavnicima dopunske i redovne škole doprinosi kompletiranju procene učenika i adekvatnijem planiranju mera za poboljšanje uspeha.

- Kontaktirajte razredne starešine svojih učenika i pitajte kakva vrsta razmene iskustava se očekuje među nastavnicima.
- Govorite o sopstvenim zaključcima i inicirajte zajedničko planiranje mera za poboljšanje uspeha.

Zajednički elementi planiranja tema i sadržaja nastave

Kada nastavnici dopunske škole predaju grupi dece iz istog razreda redovne škole izuzetno je poželjno da nastavnici obe škole zajedno isplaniraju neke sadržaje. To se odnosi na teme na časovima jezika (npr. izgradnja fonda reči o nekoj zajedničkoj temi, vežbe sintakse), ali i na teme u okviru predmeta Priroda i društvo (nem. Mensch und Umwelt – čovek i okruženje), ili dr.

- Informišite razredne starešine o temama koje obrađujete u dopunskoj školi. Pitajte ima li mogućnosti da se nađu zajednički elementi. Dobre predloge naći ćete, npr., u brošuri „Mehrsprachig und interkulturell“ [višejezički i interkulturalno, prim. prev.] Direkcije za obrazovanje kantona Ciriha (Öndül i Sträuli 2011, str. 25–28), u Schader 2010. i 2013. i u priručnicima „Didaktički podsticaji“ ove serije priručnika.

Učešće u vrednovanju sposobnosti učenika

Oblast formalizovanog vrednovanja sposobnosti i uspeha je u svim državama egzaktno opisana u reglamentima. Zbog toga je izuzetno važno da se poznaju pravila u imigracionoj zemlji:

- Moram li ocenjivati uspeh svojih učenika ili ne? Kojih pravila se moram pridržavati? Ima li predložaka za vrednovanje i unošenje ocena? Kome i kada najkasnije moram predati ocene?
- Preuzima li imigraciona zemlja potvrdu pohađanja ili ocenu iz dopunske škole u školsko sveočanstvo ili ne?
- Obavezno se raspitajte i o tome da li se uspeh učenika u dopunskoj školi uzima – formalno ili neformalno – u obzir prilikom odluka o pogodnom obliku daljeg školovanja.

4. Saradnja sa roditeljima

U evropskim obrazovnim sistemima saradnja škole i roditelja ima važnu ulogu. Nastavnici od roditelja očekuju da budu zainteresovani za događaje u školi i da svojoj deci daju potporu prilikom planiranja njihove budućnosti. Za neke roditelje koji su se tek doselili u imigracionu zemlju to je ponekada dosta neobično i može biti teško, recimo, kada jedva razumeju ili uopšte ne razumeju lokalni jezik nastave i ne poznaju školsku strukturu i navike. Na tom polju nastavnici dopunskih škola mogu dati potporu i prenositi informacije.

Važno: sigurnost u pogledu sopstvene uloge

Kao nastavnik/nastavnica dopunske škole, vi po pravilu imate pedagoško-didaktičko obrazovanje koje vas kvalifikuje za vođenje nastave u školi. Tome treba dodati eventualne dalje kvalifikacije u okviru usavršavanja i prakse.

Kao nastavnik/nastavnica dopunske škole, vi ste ključna osoba između škole i roditelja s migracionom pozadinom. Dalji zadaci, kao što je, na primer, interkulturalno prevođenje ili posredovanje, po pravilu ne spada u vaše radne obaveze. Sem toga, u mnogim zemljama postoji mreža prevodilaca i posrednika, koje škole angažuju kada im je potrebna profesionalna potpora za zajednički rad sa roditeljima (u Švajcarskoj su, na primer, ove usluge sistematizovane u udruženju Interpret – www.inter-pret.ch). Upor. takođe pogl. 2 A.4.

Učešće na roditeljskim sastancima za ceo razred

Roditeljski sastanci na koje se pozivaju svi roditelji jednog razreda su po pravilu institucionalizovani; oni se održavaju jednom do dvaput u jednoj školskoj godini, organizuje ih i vodi razredni starešina. Oni su, ako to okolnosti dopuštaju, vrlo dobra prilika za nastavnike dopunskih škola da upoznaju roditelje i predstave im svoj rad u dopunskoj školi.

- Razmislite da li bi za vas bilo zanimljivo da prisustvujete jednom roditeljskom sastanku (npr., kada imate više učenika iz istog razreda redovne škole u dopunskoj školi) i porazgovarajte o mogućnosti prisustvovanja sa razrednim starešinom.

Učešće na roditeljskim sastancima za pojedinačnu decu

Razgovori s roditeljima jednog deteta su individualni razgovori razrednog starešine ili nastavnika redovne škole i roditelja i često se vode u posebnim prilikama, npr. kada se bliži vreme odluci u koju dalju školu poslati dete. Ali, oni služe ponekada i za razgovor o individualnim problemima, ili za traženje zajedničkog načina za poboljšanje uspeha u školi. Organizacija i vođenje ovakvih razgovora je, baš kao i roditeljski sastanci za roditelje sve dece u razredu, obaveza redovne škole. U zavisnosti od radnog ugovora, učešće nastavnika dopunskih škola u jednoj ili drugoj vrsti sastanaka shvata se kao dobrovoljni dodatni rad i trebalo bi u skladu sa time da bude i honorisan.

- Razredni starešina će vas eventualno zamoliti da učestvujete na nekom određenom roditeljskom sastanku. Razjasnite šta se od vas očekuje i razmislite o tome kako biste mogli da doprinesete sastanku, a kako ne.
- Možda će vas roditelji zamoliti (ili sami mislite da je to potrebno) da prisustvujete nekom razgovoru. Odluku o tome ko prisustvuje sastanku donosi nastavnik/nastavnica redovne škole. Naravno, vi imate slobodu da u svim drugim prilikama vodite razgovore s roditeljima.

3. Zaključak

Polja kooperacije i predlozi predstavljeni u poglavlju 12 nisu, naravno, jedine mogućnosti kooperacije. Suviše su različiti konteksti, na koje nailazite na svom radnom mestu, baš kao i vaši lični preduslovi (npr. da li tek počinjete da radite u nekoj dopunskoj školi, ili ste već duže tu). Odlučujuće je da, uprkos svim mogućim teškoćama, ne izgubite energiju i spremnost za saradnju.

Bibliografija

- Council of Europe: Education and Languages, Language Policy. Link: http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/default_EN.asp?
- European Commission (2014). European Encyclopedia on National Education Systems (Eurydice). Link: <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Switzerland:Overview>
- Giudici, Anja; Regina Bühlmann (2014): Unterricht in heimatlicher Sprache und Kultur (HSK). Eine Auswahl guter Praxis in der Schweiz. Bern: EDK, Reihe «Studien und Berichte». Link: <http://edudoc.ch/record/112080/files/StuB36A.pdf>
- Hutterli, Sandra (ur.; 2012): Koordination des Sprachenunterrichts in der Schweiz. Aktueller Stand – Entwicklungen – Ausblick. Bern: EDK. Link: <http://www.edk.ch/dyn/25876.php>
- Öndül, Selin; Barbara Sträuli (2011): Mehrsprachig und interkulturell. Beispiele guter Zusammenarbeit zwischen Lehrpersonen der Heimatlichen Sprache und Kultur (HSK) und der Volksschule. Zürich: Volksschulamt. Link: <http://edudoc.ch/record/99952?ln=en>
- Saudan, Victor; Christiane Perregaux i dr. (2005): Lernen durch die Sprachenvielfalt. Schlussbericht zum Projekt JALING Suisse. Bern: EDK. Link: <http://edudoc.ch/record/463/files/StuB22.pdf>
- Schader, Basil (2010): Mehrsprachigkeitsprojekte: Konkrete Beispiele für die Praxis. Ein Unterrichtsfilm der Pädagogischen Hochschule Zürich. Bern: Schulverlag plus.
- Schader, Basil (2013): Sprachenvielfalt als Chance. Handbuch für den Unterricht in mehrsprachigen Klassen. Zürich: Orell Füssli Verlag.
- vpod Bildungspolitik (2014): Sonderheft Nr. 188/189 «Die Zukunft des Erstsprachunterrichts» (razl. prilozci, pre svega str. 38 f., 41 f., 96 f., 100 f.)